

STADSVANDRING I WADKÖPING

om t.ex. Örebro. Om Erika istället hade levt före 1700-talet hade "jungfru" visat att hon var en ogift kvinna och då med innebörden orörd – "virgo intacta"!

21. Sturegården

SNICKARENS GLÄDJE
Sturegården har tidigare stått på Sturegatan 7. Huset är uppfört med träreglar och lösvirke, målning och snickarglädje är typiska för tiden. Huset byggdes 1873 av snickaren Anders Hallin som kom flyttade från Hallsberg med sin familj. Det nybyggda hemmet döpte de till Fredensberg. År 1887 blev stadsfiskal Per Erik Andersson ägare och när hans son tog över 1907 byggde han nytt. Senare ägdes gårdsgruppen av fabrikör Rönnqvist, som hade en matbesticksfabrik vid gamla hamnen. År 1947 inköptes Sturegården av Örebro stad, som bostad och kontor för stadsträdgårdsmästarna. Idag är gården bostad och ägs av Örebro kommun.

hemlösa. Stockarna togs förmodligen från olika hus; här gällde att rädda det som räddas kunde.

19. Övre Vallbygården

EN NÄRKESTUGA
Övre Vallbygården har tidigare stått vid Lundby, som idag är en stadsdel i det moderna Örebro. Så här såg många hus ut i Närke under 1800-talet, det var ingen skillnad mellan stad och landsbygd. Husets ursprung var en så kallad enkelstuga – en stuga med spisrum, kammare och farstu. Under 1800-talet fick enkelstugan en övervåning och man flyttade då sovrummet en trappa upp. Nere blev kammaren kök och spisrummet finrum. Med den extra våningen var Närkestugan född!

20. Erikagården

EN JUNGFRU
Erikagården låg tidigare på Gamla gatan 13 och uppfördes förmodligen på 1700-talet. Huset är knuttimrat och byggt i en vinkel och i vinkeln finns inkörsporten till gården. Brädfodringen är från mitten av 1800-talet. Huset har fått sitt namn av en jungfru Erika. Ordet jungfru kan betyda många olika saker, under 1700- och 1800-talen var det en titel för tjänarinnor som arbetade i förnämare hus. Husen låg oftast i städer

OLAUS OCH LAURENTIUS PETRI

I Stadsparken här intill finns Själamässlyckan, en jordlott som ägts av Olaus och Laurentius Petri. Jordlotten skänktes av deras far till klostret i Örebro så att munkarna skulle läsa själamässor för honom. Det var ett vanligt förfarande i den katolska kyrkan, men den katolska ordningen gillades inte av sönerna. Båda två studerade i Wittenberg hos Martin Luther – de var ditsända på Gustav Vasas bekostnad. Olaus Petri införde reformationen i Sverige och blev stadskrivare, kyrkoherde och rikskansler. Hans bror Laurentius vigdes till ärkebiskop 1531, Sveriges förste evangelisk-lutherske ärkebiskop. I Smedjebackshuset finns idag Wadköpings kontor.

18. Teaterladan

SVEDD AV ELD
Teaterladan kallas även för Kornboden och har tidigare stått på Kungsgatan 23. Byggnaden flyttades till Wadköping 1991. När huset timrades ner gjordes en upptäckt; många av stockarna var brandskadade. Det tyder på att huset timrats efter 1854, då Örebro drabbades av en stor stadsbrand. Kanske byggdes huset i all hast efter branden för att fungera som sädesmagasin (kornbod). Där fanns mat till alla de som blivit

i början av 1800-talet. Det låg tidigare på Skolgatan 12, på Smedjebacken, som var den stadsdel i Örebro där smederna höll till. Smedjebacken etablerades under 1600-talet, som en följd av att vapensmidet centraliserades. Det har tidigare utförts av smeder på landsbygden, men kronan krävde att de skulle flytta in till Örebro. I Örebro fanns säklart smeder långt före 1600-talet, t.ex. Peter Olofsson, gift med Kristina Larsdotter. De fick 1493 och 1499 sönerna Olof och Lars, sedermera de kända Olaus och Laurentius Petri.

FOTO: MAGNUS WAHMAN

Nästa oklarhet är när huset egentligen byggdes. En uppgift säger strax efter stadsbranden 1854, men i källorna dyker fastigheten upp först 1885. Vad som i alla fall är säkert är husets funktion idag – Komministergården är en kommunal förskola.

16. Svarvarehuset

I GARVERIETS TJÄNST
Svarvarehuset stod ursprungligen på Ågatan 6–8 och kallas därför även för Ågatebodarna. De svarvare som namngivit huset har en ung historia. Huset återuppfördes 1991 av Närkes Träsvare. Föreningen hade just bildats och behövde en lokal. Husen hade då legat nedmonterade sedan 1960-talet. Men byggnadernas historia är betydligt äldre än så. De finns med på en stads-karta från 1823 och bestod då av tre bodar, den ena med loftgång. Bodarna användes länge som magasin av ett garveri. I skostaden Örebro var garvat läder en stor produkt. Örebro var den garveritätaste staden i Sverige; i mitten av 1800-talet fanns elva garverier längs Svartån.

17. Smedjebackshuset

SMEDERNAS STADSDEL
Smedjebackshuset har använts som stall och smedja och är förmodligen uppfört

bankdirektör – han dog av lunginflammation drygt 50 år gammal.

BEHRNS FASTIGHET

Kanske undrar du var namnet Behrn kommer ifrån? Bakgrunden är Johan Behrn som levde 1879–1960. Behrn var en gång Örebros störste byggherre, han var dessutom stadens meste fastighetsägare. På 1920-talet köpte han flera byggnader i Örebro, en av dessa var Kungsgatan 9 – idag Behrns hus. År 1990 flyttades byggnaden hit till Wadköping och gården är ännu idag i familjen Behrns ägo. Behrns hus förvaltas av PJ Behrns Fastighets AB – ägaren Per Johan Behrn är barnbarn till Johan.

15. Komministergården

ETT NYCKFULLT HUS
Fram till 1990 stod gården på Nygatan 39, enligt traditionen har en komminister bott i huset. En komminister är en präst i en större församling och är även medhjälpare till dess kyrkoherde. Men frågan är om någon komminister verkligen har bott här. Trots efterforskning har ingen sådan titel spårats, det närmaste man kommit är en komministeränka. Gustafva Landelius var änka efter Per Landelius, som tjänstgjort som komminister i Glanshammar. Änkan flyttade in 1887 och bodde här i ett år.

på en bondgård. Att hus flyttades var vanligt förr i tiden, de var ju lätta att montera ner då de var timrade. Under befolkningsexplosionen vid 1800-talets mitt hamnade flera timmerhus från landet i städerna. Ullavihuset är återuppfört exakt som ursprunget. Bland annat finns de munblåsta fönsterglasen kvar och den mintgröna färgen är den ursprungliga. Återuppförandet av Ullavihuset är så föredömligt, att dagens ägare fått en utmärkelse för sitt arbete.

14. Behrns hus

SOM DET ANSTOD EN BANKMAN
Behrns hus stod ursprungligen på Kungsgatan 9, det uppfördes efter den stora stadsbranden 1854. Huset byggdes av Erik Rahlén och hustrun Ingeborg. Erik Rahlén var då bankman vid Örebro Enskilda Bank, han hade gjort en minst sagt lysande karriär. Han var en bondson från Kumla med näsa för affärer och i Örebro blev han snabbt en aktad handelsman. Erik Rahlén handlade gärna med brännvin och kanske var det så han träffade sin blivande fru. Ingeborgs far hanterade allt vad sprit hette i Örebro, han var källarmästare, krogkung och brännvinsfabrikör. Erik Rahlén slutade sin karriär som

Hamiltonska huset är det största i Wadköping och speglar ett mycket förmöget bostadshus. Namnet har det fått från en av husets ägare – Hugo Jacob Hamilton – med titeln överste. Byggnaden har även kallats Strokirkska huset, efter en tidigare ägare, Knut Victor Strokirk – titulerad både brukspatron och bankdirektör.

ETT STARKT MINNE

Överste Hamilton bodde bara tolv år i Örebro men han lämnade ett "starkt" minne efter sig. Hamilton är mannen bakom Överstebrännvin. Han lät göra en alldeles egen kryddblandning som Spritbolaget i Örebro förseglade i lerkrukor och sedan levererade hem till greve Hamilton. Så kunde man göra i slutet av 1800-talet. Än idag görs brännvinet enligt överstens recept. Det har fyllig smak med utpräglad kummin-karaktär samt balanserad sötma och eldig smak. I alla fall enligt etiketten på buteljen – skål!

13. Ullavihuset

I SKICK SOM FÖRR
Ullavihuset är bland de yngsta husen i Wadköping, om man nu kan kalla ett hus från 1850-talet ungt. Huset flyttades hit 1992, från Ullavi i Närkes Kil, där det tjänstgjort som bostadshus

FOTO: ULLARIT JONSSON

Information

ÖPPETTIDER

Maj-augusti: dagligen kl. 11–17.
Caféet öppet dagligen kl. 10–19.

September-april: tisdag–söndag kl 11–16.

Caféet öppet dagligen kl. 10–17.

Helgdagsaftnar öppet till kl. 14.

PRISER

Fri entré. Inträde till vissa evenemang

BOKNINGAR

Guidade visningar bokas hos Örebro-kompaniet tfn 019-21 21 21.

INFO VARDAGAR

Tfn: 019-21 62 20 Fax: 019-21 63 30

E-post: wadkoping@orebro.se

www.orebro.se/wadkoping

ÖREBRO

1. Tenngjutaregården

VÄLKOMMEN TILL WADKÖPING

Wadköpings friluftsmuseum invigdes 1965 och består mest av byggnader från Örebro. De flyttades hit då staden moderniserades. Rakt genom Wadköping löper en stadsgata och på ömse sidor åskådliggörs olika epoker. Ena sidan skildrar Örebro efter branden 1854, andra sidan visar tidstypiska hus före branden. De härrör från 1600-, 1700- och 1800-talen. Namnet Wadköping är hämtat från en roman – Hjalmar Bergmans ”Markurells i Wadköping”. Så kallade Bergman sin uppväxtstad Örebro.

TENNGJUTARNAS GÅRD

Gården byggdes på 1780-talet, på Drottninggatan 76. Huset var verkstad och bostad för stadens tenngjutare, den siste i skräet var Gustaf Wilhelm Lindberg. När han dog 1888 hade han varit ”pensionär” i 15 år och han hade ägt Tenngjutaregården i hela 58 år. Huset har även hyst målare, skräddare och bokbindare och man kan ana att här också varit en handelsgård. På långsidan mot Stadsparken syns märken efter luckor, när de slogs upp öppnades flera små handelsbodas. Där kunde man handla av hantverkarna ”över disk”. Även idag finns det en handelsbod i

byggnaden, dess inredning kommer från Mon i Askers socken.

2. Vävaregården

DAMASTVÄVARENS GÅRD

Vävaregården är känd sedan 1700-talet, den stod tidigare på Drottninggatan 64. Under 1820-talet öppnade här ett väveri där det vävdes damast av högsta kvalitet. Väveriet drevs av tre generationer Hellgren. Hällgren d ä, Gustaf Hellgren och till sist Gustafs dotter fröken Hilda Hellgren. Hilda drev verksamheten fram till 1920-talet. Hellgrens damastvävnader var eftertraktade, kunderna återfanns bland de förmögna. Tygerna prydde både slott och herrgårdar i både Närke, Värmland och Södermanland. Och inte nog med det, även hovet var kund!

NÅGRA ANDRA HYRESGÄSTER

Vävaregården hade många andra hyresgäster och flera av dem var ensamstående kvinnor. Änkefru Fagerhult, till exempel, hade modeaffär som hennes två döttrar senare fick ta över. I ett rum och kök bodde mor och dotter Grip, fröken Grip arbetade i stadens parfymaffär. Granne med dem var ”Lilla Fia” Fahlström, liten var hon eftersom hon hade puckelrygg. ”Lilla Fia” försörjde sig själv och sin sjukliga

mor genom att virka spetsar till stadens fina damer.

3. Cajsa Wargs hus

EN GÄSTABUDSSTUGA

Cajsa Wargs hus är en gästabudsstuga från 1600-talet. Sådana hus ingick förr i förmögna borgares gårdar. Som ordet avslöjar användes det för gästabud, festerna hölls i byggnadens övervåning – helgstugan. Nedervåningen nyttjades som gästrum och förråd. I början av 1700-talet ägdes huset av Anders Warg och var då en del i en gårdsgrupp på Kyrkogatan 4. Anders Warg och hustrun Catharina fick en dotter, hon föddes i Örebro 1703 och döptes till Christina. Vid 52 års ålder gav Christina Warg ut en kokbok; ”Hjelpreda i Hushållningen för unga Fruentimber”. Boken gavs ut i 14 upplagor i Sverige och utomlands. Den blev en succé och med den föddes ”Cajsa” Warg.

FÖRÄNDRAT OCH BEVARAT

Cajsa Wargs hus har förändrats under årens lopp. Som du ser är övervåningen bredare än undervåningen. Det visar att huset ursprungligen haft en svalgång – precis som på Kungsstugan. Gästabudsstugan var byggd tätt intill boningshuset, via gaveldörrar gick man rätt in på varje

våningsplan. Idag förenas våningarna istället med en trappa. I helgstugan finns vägg- och takmålningar bevarade. Fåglar, vindruvsrankor och kvistar med röda körsbär samsas med tulpaner och praktfulla fantasiblommor. Målningarna gjordes förmodligen 1710 eller 1717 – då hade Cajsa Warg redan flyttat från Örebro.

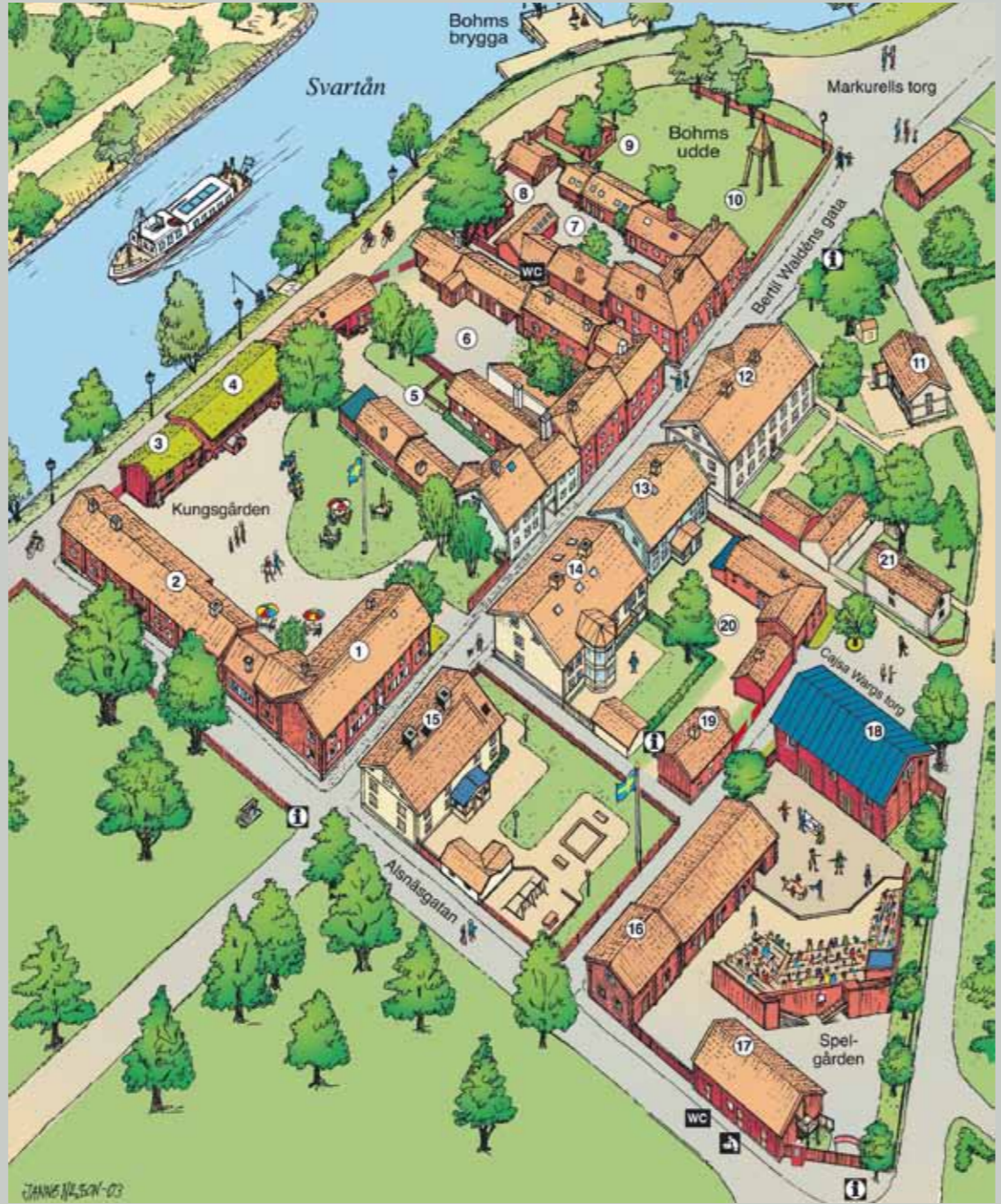
4. Kungsstugan

EN MEDELTIDA SKATT

Kungsstugan är en av landets mest intressanta byggnader. I Kungsstugan finns utställningar som introducerar dig till friluftsmuseet Wadköping och byggnadernas historia samt en utställning om Kungsstugans historia. Inför Wadköpings 40-årsjubileum 2005 öppnades en ny utställning i Kungsstugan. Utställningen berättar Kungsstugans historia och med fotografier visas övervåningens dekorativa målningar.

GÄSTAD AV HERTIG KARL

Kungsstugan har fått sitt namn av hertig Karl, enligt traditionen gästade han stugan 1580 och 1581. År 1604 kröntes hertigen till kung Karl IX. Huset var troligen gäststuga till Borgmästargården som stod vid Silltorget – nuvarande Järntorget. Kungsstugan är byggd enligt medeltida traditioner. I bottenvåningen

finns fyra visthusbodas (förråd) och på övervåningen en gäststuga och en sovkammare. I båda rummen har det funnits öppna eldstäder. Sovkammaren bär spår efter den väggfasta sängen, även möblerna i gäststugan satt fast i väggen. I rummen finns unika väggmålningar bevarade, förmodligen utförda av hertig Karls egna målare.

5. Skomakaregården

SKOMAKARE OCH ÅKARE

Skomakaregårdens äldsta delar är från 1600-talet och dess ursprungliga plats var Gamla gatan 17. Gårdens förste kände ägare var Jakob Ihre, han finns omnämnd 1752 och tituleras borgare. Namnet på gården visar att här bott skomakare, men även vagn- och sadelmakare, postiljoner, mjölnare, skeppare, bagare och en brandvakt. Omkring 1850 bodde här närmare 60 personer! Men mest känt var stället som en åkaregård. Här kunde bönderna låta sina hästar vila medan de utträttade sina ärenden i staden. Till gården hörde nämligen ett stall, liksom en ladugård, ett hönshus och en loge.

6. Handskmakaregården

EN MÄSTARES GÅRD

Handskmakaregården uppfördes på

1700-talet och stod ursprungligen på Drottninggatan 41. Första kända ägare var skepparen Márten Billgren, men om det var han som byggde huset är okänt. I början av 1800-talet var Mäster Flygelholm ägare och det är han som fått ge gården dess namn. Flygelholm var nämligen sämsk- och handskmakare och han bedrev sin verksamhet i omkring 25 år. I ett av gårdshusen hade mäster sin verkstad, där bodde också de gesäller som lärde sig yrket.

ETT ANNAT MÄSTERVERK

Innan gården flyttades från Drottninggatan 1957 hade den hunnit hysa många olika hyresgäster. Exempelvis: vagnmakare, konduktör, skräddare, bokbindare, skomakare, målare, mössmakare, murare, kammakare, tapetserare, borstbindare, hembagerska och tändsticksarbetare. Ännu en hyresgäst var arkitekten Per Lundmark. Hans son Carl blev senare förebild till en romanfigur – arkitekt Grundholm i ”Farmor och Vår Herre”. Boken skrevs av Hjalmar Bergman och kom ut 1921, två år efter ”Markurells i Wadköping”. Lundmark är den ende av Bergmans gestalter som med säkerhet har bott i ett Wadköpingshus.

7. Skepparegården

SKEPPARE RINGSTRÖM

Skepparegården låg förr på Kyrkogårdsgatan 26. Byggnaden uppfördes i början av 1700-talet och under årens lopp har den byggts ut. En av ägarna har fått ge huset dess namn; skeppare Ringström – han ärvde halva gården. Andra halvan ägdes av varvstimmerman Hedlund. De bodde i Skepparegården i början av 1800-talet. Ringström var en av många skeppare i Örebro, som var en livlig sjöfartsstad vid den här tiden. De skutor Ringström seglade låg ankrade i hamnen, där arbetade även Hedlund på ett av skeppsvarven.

SJÖFARTSSTADEN ÖREBRO

Skepparegården härrör från segelsjöfartens tid, innan lands- och järnvägar blev transportvägar. Örebros hamn låg ett stycke nedströms, i Skebäck, och när isarna givit vika inleddes seglationerna. Via Hjälmare kanal nåddes Mälaren och Stockholm och där låg vägen öppen till fjärran hamnar. Många Örebroskutor var lastade med stångjärn – smidbart järn som framstälts i Bergslagen. I retur fördes mestadels salt, sill och spannmål. Frakterna sköttes av skeppare med egna fartyg med under 1800-talet skedde en förändring. Handlare och borgare tog

över befraktningarna och skepparna anställdes istället som kaptener.

8. Smedjan

I NYTT SÄLLSKAP

Smedjan har inte tillhört gården bredvid, den har inte ens varit uppförd i Örebro, utan i Axbergs socken strax norr om staden. Förr fanns det smedjor på de flesta gårdar, där bonden kunde göra sitt husbehovssmide. Gick ett redskap sönder så lagade han det själv, precis som så mycket annat på självhushållets tid. Smedjorna byggdes alltid en bit från gården och förklaringen var den stora brandrisken. En gård bestod av många tätt placerade hus, tog det ena eld kunde det snabbt sprida sig.

9. Lekladan

FRÅN TIVEDEN

Lekladan är ett uthus från 1800-talets första hälft. Det har ursprungligen tillhört ett torp i Tiveden, beläget väster om Vättern, cirka sju mil härifrån. Trots den nya funktionen ser huset ut som förr. Uthuset är timrat som en typisk ryggåsstuga, den är öppen ända upp till ryggåsén som bär taket. Även boningshus byggdes som ryggåsstugor, men under 1700-talet försågs många med inntertak. Lekladans tak har handslaget

tegel av prima kvalitet, även det är hämtat från Tiveden och Edö herrgård. Teglet är tillverkat någon gång på 1800-talet, gissningsvis även det på ett tegelbruk i Tiveden.

10. Wadköpings klockstapel

EN ENKEL KLOCKBOCK

Klockstapeln i Wadköping nyuppfördes 1999. I det medeltida Närke byggdes klockstaplar så här: en enkel klockbock med tak till skydd för klockorna. De första klockstaplarna uppfördes på vigd mark – den biskopen välsignat med vigvatten. En borggårdsmur omslöt sitt husbehovssmide. Gick ett redskap sönder så lagade han det själv, precis som så mycket annat på självhushållets tid. Smedjorna byggdes alltid en bit från gården och förklaringen var den stora brandrisken. En gård bestod av många tätt placerade hus, tog det ena eld kunde det snabbt sprida sig.

11. Jeremiastugan

HYLLNING TILL EN SKALD

Jeremiasstugan är en hyllning till ”Jeremias i Tröstlösa” av Närkes ”nationalskald” Levi Rickson (1868–1967). Han lär ha bott i stugan en tid i slutet av 1800-talet. Då stod huset på en gård i Tybble i Almby socken, men sedan 1986 har det funnits i Wadköping. Huset byggdes troligen kring

sekelskiftet 1700/1800 och var ursprungligen en timrad loftbod med loge. Omkring 1850 inreddes två rum på övervåningen och där fick gårdens pigor och drängar bo. I slutet av 1800-talet sattes vedspis och kakelugn in så att en bostad med ett rum och kök uppstod. Det var i den som Jeremias i Tröstlösa bodde. Då hade även nedervåningen byggts om till bostad.

TESS LÖRDAN

Levi Rickson var även journalist på Nerikes Allehanda och hans mest berömda dikt blev ”Tess lördan”. Som alla hans dikter är den skriven på Närkemål: ”I bugane böljer går rågfält å vete,å vågera vaggar på krusiger sjö. På Lekebergsåsen går korna i bete, å skällera pinglar, å svalera singlar i höjda, där molntappar seglar som snö. Trallalalla-lej ... Nu tänker jag på dej.”

12. Hamiltonska huset

STÖRST OCH VACKRAST

Huset byggdes 1844 på Näbbtorgs-gatan 16 och var störst och vackrast i sin stadsdel! Arkitekturen är inspirerad av antikens ideal, med tempelkrön, tandsnitt och stora fönster. Mot gatan vetter vackert mönstrade entréer, på gårds-sidan finns verandor med snickarglädje.